

TRANSPORTNING O‘RNI

Davletov Xurshid Yuldashevich,

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Yoshlar bilan ishlash, ma'naviyat va ma'rifat bo'limi boshlig'i.

Tel. (93) 467 07 47

E-mail: xurshiddavletov90@mail.ru.

Annotatsiya. Ushbu tezis orqali mamlakat turizm salohiyatini oshirishda temir yo‘l transportining o‘rni va ro‘li haqida so‘z yuritiladi. Turizm sohasini barcha yo‘nalishlari bilan taqqoslangan holatda va bugungi kundagi holati bo‘yicha atroflicha fikr yuritiladi. O‘zbekistonga tashrif buyuruvchi sayyohlarning temir yo‘l transport sohasidan foydalanish salmog‘i va uning mamlakat iqtisodiyotiga ulishi qiyosiy tahlili olib boriladi.

Kalit so‘zlar. Turizm, Temir yo‘l, Transport, sanoat, infratuzilma, mintaqa, kompleks

Abstract. This thesis talks about the place and role of railway transport in increasing the country's tourism potential. The tourism sector is compared with all its directions and a thorough consideration is given to its current state. A comparative analysis of the use of railway transport by tourists visiting Uzbekistan and its contribution to the country's economy is carried out.

Keywords. Tourism, Railway, Transport, industry, infrastructure, region, complex

Turizm o‘zining ko‘p qirrali tarkibi bilan jamiyat hayotining barcha sohalariga faol ta’sir o‘tkazib kelmoqda. U iqtisodiyotning ko‘pgina jabhalarini rivojlantirishga imkon tug‘diradi. Jumladan, transport tarmoqlari, aloqa, yo‘l qurilishi, mehmonxonalar, savdo tarmoqlari va h.k. Turizm sohasi yuksak darajada rivojlangan davlatlarda transport sohasi ayniqsa temir yo‘l sohasining o‘rni katta.

Turizm – faoliyat turi sifatida turistlarning doimiy yashash joyidan tashqariga chiqishi va uzviy bog‘langan. Turizmning transport ta’minotisiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Transport vositasi turistik infratuzilmaning muhim elementi hisoblanadi va turistik mahsulotlar tarkibiga kiritilgan asosiy kompleks xizmatlarni tashkil qiladi. Butunjahon turistik tashkiloti (BTT) turizm maqsadlarida qo‘llaniladigan transport vositalarini uch turga klassifikasiyalaydi:

quruqlikda, suvda va havoda harakatlanuvchi. Quruqlikda harakatlanish vositalaridan turizm maqsadlarida ko‘proq avtomobil va temiryo‘l transportlaridan foydalanish maqbul hisoblanadi. Temir yo‘l transporti o‘rta masofalarga turistlarni maqbul narxlarda tez va qulay sharoitda etib borishlarini ta’minlaydi. Alohida hollarda temiryo‘l transporti turistik sayohat maqsadlarida ham foydalanishi mumkin. Turistlarni temiryo‘lda tashish turizm transport ta’minotining samarali vositasi hisoblanadi. Sayohatning yuqori shinamligi, yuqori tezlik va maqbul narxlarda turistlar guruhini ixcham joylashtirish bu transport turini kichik va o‘rta masofalarga harakatlanishda raqobatbardoshligini

oshiradi. Temiryo‘l transportidan ichki va chegara yaqini turizmini shuningdek, sayru tamosho, ekskursion safarlar va dam olish kunlari turizmini tashkil etishda ko‘proq foydalaniladi. Temir yo‘llar birinchi bor paydo bo‘lgan vaqtlardayoq sayohatda chinakam inqilob yasagandi. Temir yo‘l transporti kemalar va otlarga qaraganda yuklarni tez va arzon tashib berishni taklif etgandi. Shimoliy Amerika va Evropada keng temiryo‘l tarmoqlari rayon markazlarini temiryo‘l stansiyalariga aylantirdi. Temiryo‘llar nafaqat dilijonlarni (yo‘lovchi tashiydigan ot-arava turi), balki 1790 yildan boshlab fransuzcha «otel» so‘zi bilan ataladigan tavernilarning ham o‘rnini

egallaydi. Tabiiyki, qulaylik uchun otellar temiryo`l stansiyalari yonida qurila boshladi. Temiryo`llar yuqori safarbarlik namunasini ko`rsatib, mamlakatning uzoq chekkalari bilan transport aloqasini yo`lga qo`yishga imkon berdi. [1]

Ko`rinib turganidek temir yo`l sohasini rivojlantirish mamlakat iqtisodiyoti va turizm sohasini rivojlanishiga ancha katta hissa qo`shishi aniq. Buni inobatga olgan holda transport sohasiga ham katta ahamiyat berilmoqda. Bugungi kundagi shahar hududidagi mavjud yo`l-infratuzilma inshootlari shahar hududida kundan kunga ko`payib borayotgan transportlar oqimini ko`tara olmasligi ayon bo`lib bormoqda. Mazkur holatlarni yaxshilash borasida bir qanch ishlar olib borilmoqda. Xususan, jamoat transportida intellektual transport tizimlarini qo`llash infratuzilmaga, transport vositalariga ta'sir qilishi va haydovchilar va yo`lovchilar kabi yo`l foydalanuvchilariga foyda keltirilishi aytib o`tilgan. Shuningdek jamoat transporti tezligini orttirish vaqtini qisqartirish va harakat xavfsizligini yaxshilashga yordam berishi ta`kidlangan. [2].

Yuqoridagilardan xulosa qilishimiz mumkinki, aniq transport dengiz va okeanlardan, Evropa va Osiyodan uzoqda joylashgan tarkib transport tizimlar, ayniqsa temir yo`l liniyalari mamlakatining markazida joylashgan O'zbekiston Respublikasida muammolar bo'lgan va shunday bo'lib qolmoqda. Buning uchun mamlakatimizda transport iqtisodiyotini, xususan temir yo'lni rivojlantirish zarur transportning mavjud holatini har tomonlama ilmiy tahlil qilish, uni o'rganish, potentsialdan foydalanish darajasini baholash va bashorat qilish, yangi liniyalarga bo'lgan ehtiyojni o'rganish, o'zini oqlamaydigan liniyalarni aniqlash bu bizning oldimizda turgan vazifalardan biridir. Bunga temir yo'l transporti kiradi iqtisodiy tizimlar nuqtai nazaridan tahlil qilish va uni mamlakatlar bo'yicha umumlashtirish faqat orqali amalga oshiriladi. [3]

Jahon turizm tashkiloti ma'lumotlariga binoan, 2000 yildan so'ng dunyo bo'yicha xalqaro sayohatga chiquvchi turistlarning aksariyati asosan avtomobil yo'llaridan (50 %) va havo transportidan (40 %) foydalanar ekanlar. Suv orqali sayohatga chiquvchilar 7 %ni, temir yo`l orqali sayohatga chiquvchilar 3 %ni tashkil etayapti. Mintaqalar bo'yicha keltirilgan ma'lumotlarga e'tibor beriladigan bo'lsa, havo transporti va avtomobil transportidan foydalanish dunyoning barcha mintaqalarida mashhur bo'lsa, temir yo`lning mashhurligi haligacha Yevropada saqlanib qolgan (Yevropa bo'yicha amalga oshirilgan sayohatlarning 5 foizi temir yo`l transportiga to'g'ri kelsa, O'rta Sharq mamlakatlarida 0 foizni tashkil etadi). Osiyo va Okeaniya mintaqasidagi xalqaro sayohatlarning 10 foizi suv transportiga to'g'ri kelsa, O'rta Sharq mamlakatlari va Amerika mintaqasida 5 foizni tashkil etadi. O'zbekistonga yetib keluvchi turistlarning aksariyati Toshkent – Samarqand – Buxoro - Xiva yo`nalishi bo'yicha sayohat qiladi. Chunki, O'zbekiston turizm infratuzilmasi aynan shu manzilgohlarda yaxshiroq rivojlanishgan hamda Buyuk Ipak yo`liga taalluqli ko'pgina obyektlar aynan shu joylarda saqlanib qolingan (O'zbekistonga guruhlarda tashrif buyuruvchi turistlarning aksariyati Buyuk Ipak Yo'li yo`nalishi doirasi harakatlanadilar). Shuningdek, Surxondaryo, Qashqadaryo va Farg'ona vodiysi viloyatlarida ham turistlarni jalb etishi mumkin bo'lgan ko'plab muhim turistik jozibadorliklar mavjud bo'lsada, turistik infratuzilmaning rivojlanmagani bu yerga turistlarning kelishiga to'sqinlik qilar edi. Bu kabi kamchilarni bartaraf etish maqsadida hukumatimiz tomonidan Kamchiq dovonidan o'tiluvchi yo`l takomillashtirilayapti, Surxondaryoga Samarqanddan yangi elektrlashgan temir yo`l tortilayapti, joylarda ko'plab turistik mehmonxonalar bunyod etilayapti. Turizm sanoati o'z ichiga: passajir transporti (havo, suv, avtomobil, temir yo`l)ni uning texnik xizmat ko'rsatish tarmoqlari bilan birgalikda; turizm tarmog'iga ixtisoslashgan turli xil korxonalarini; turizmga ixtisoslashmagan turli xil korxonalar (xususan, mashinasozlik, transport mashinasozligi, avtomobilsozlik, yoqilg'i sanoati, qurilish va yo'lsozlik, suvenirsozlik, oziq-ovqat sanoati, qishloq xo'jaligining ko'plab tarmoqlari)ni hamda turistlarga xizmat ko'rsatish sohasini oluvchi xalq xo'jaligi kompleksidir. Turizm infratuzilmasini rivojlantirish maqsadida «O'zbekiston havo yo'llari» Milliy Aviakompaniyasi

Markaziy Osiyodagi eng yaxshi aviatashuvchi tashkilotga aylantirildi; Toshkent-Buxoro temir yoʻnalishidagi xizmat darajasi koʻtarildi, Toshkent-Samarqand yoʻnalishida shinam tezyurar poyezd qatnovi ishga tushirildi, Toshkent-Samarqand temir yoʻli butunlay elektrlashtirildi; bulardan tashqari Navoiy-Qoraqalpogʻiston temir yoʻli qurildi, yaqinda Qoraqalpogʻistondan Xorazmga Amudaryo ustidan oʻtuvchi temir yoʻl koʻprigi qurib ishga tushirildi. Ushbu koʻpriq qurilishiga Oʻzbekiston mamlakatiga temir yoʻl transportida har yili 1 mln. AQSH dollarini tejab qolish imkoniyatini qoʻlga kiritish asosiy sabab boʻlgan boʻlsa-da, bu tadbiring turistik ahamiyati ham beqiyosdir. Shuningdek, Toshkent, Samarqand, Xorazm kabi viloyatlarda koʻplab yangi zamonaviy mehmonxonalar qurildi, kuoʻpgina aeroportlar zamonaviylashtirildi. Shular bilan chegaralanib qolinmay, infratuzilmani rivojlantirish borasi boshqa ishlar ham olib borilmoqda. Masalan, Samarqand viloyatidan Surxondaryogacha boʻlgan temir yoʻl tarmogʻini elektrlashtirish, Toshkent viloyatidan Kamchiq dovoni orqali Fargʻona vodiysiga oʻtuvchi temir yoʻl qurish, Surxondaryoda zamonaviy mehmonxonalarni ishga tushirish rejalari qabul qilingan. Mintaqalar boʻyicha keltirilgan maʼlumotlarga eʼtibor beriladigan boʻlsa, havo transporti va avtomobil transportidan foydalanish dunyoning barcha mintaqalarida mashhur boʻlsa, temir yoʻlning mashhurligi haligacha Yevropada saqlanib qolgan (Yevropa boʻyicha amalga oshirilgan sayohatlarning 5 foizi temir yoʻl transportiga toʻgʻri kelsa, Oʻrta Sharq mamlakatlarida 0 foizni tashkil etadi). Osiyo va Okeaniya mintaqasidagi xalqaro sayohatlarning 10 foizi suv transportiga toʻgʻri kelsa, Oʻrta Sharq mamlakatlari va Amerika mintaqasida 5 foizni tashkil etadi.[4]

Xulosa oʻrnida shuni aytish mumkinki, Oʻzbekiston turizmni rivojlantirish yoʻlida hal qiluvchi pallada turibdi. Temir yoʻl sohasini rivojlantirish, tashrif buyuruvchi sayyohlarga qulaylik yaratish, infratuzilmaga sarmoya kiritish, samarali marketing strategiyalarini amalga oshirish, madaniy merosini saqlash va barqaror amaliyotni qoʻllash orqali Oʻzbekiston oʻzining ulkan sayyohlik salohiyatini ochishi mumkin. Mamlakat innovatsiyalar va hamkorlikni oʻzlashtirar ekan, oʻzini butun dunyo boʻylab sayohatchilarga boyituvchi tajribalar taklif etuvchi Markaziy Osiyodagi yetakchi yoʻnalish sifatida koʻrsatishi mumkin. Birgalikda saʼy-harakatlar va strategik rejalashtirish bilan Oʻzbekiston oʻzining noyob oʻziga xosligi va tabiiy boyliklarini kelajak avlodlar uchun saqlab qolgan holda gullab-yashnayotgan turizm markaziga aylanish haqidagi tasavvurini amalga oshirishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. X.M.Mamatqulov, S.A.Abduhamidov, M.X.Xamitov. Turizm infratuzilmasi. - Samarqand-2020
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “Jamoat transporti tizimini isloh qilish chora-tadbirlari toʻgʻrisida” Qarori <https://lex.uz/docs/-6386205#-6387283>
3. Development of the service sector in the Republic of Uzbekiston, 2020
4. F.K.Kamilova, Sobirjon Samatovich. Turizm marketingi. Toshkent
5. Roʻziyev S.S. "Turistik obyektni rivojlantirish muammolari", Turizmni rivojlantirishning ijtimoiy-iqtisodiy muammolari. Respublika ilmiyamaliy anjumani materiallari. Buxoro 2000 yil 14-16 iyun.)